

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושמונה

פרק כ"ט

ויצא (תשכ"ט)

א. מתוך מדרשי חז"ל

(1) בראשית רבה ע' (ח')

"וירא והנה באר בשדה" - ר' חמא בר חנינא פתר ביה שית שיסין (= פתר, את הפסוקים הבאים בששה פתרונות שונים):
"והנה באר בשדה" - זו הבאר. "והנה שלשה עדרי צאן" - משה ואהרן ומרים. "כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים" - שמעם כל אחד ואחד מושך מים לדגלו, ולשבטו ולמשפחתו. "והאבן גדולה על פי הבאר" א"ר חנינא; כמלוא פי כברה קטנה היה בה. "ונאספו שמה כל העדרים וגללו" - בשעת המחנות. "והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה" - בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה.
ד"א "והנה באר בשדה" - זו ציון. "והנה שלשה עדרי צאן" - אלה שלשה רגלים. "כי מן הבאר ההיא ישקו" - שמעם היו שואבים רוח הקדש. "והאבן גדולה" - זו שמחת בית השואבה. (א"ר הושעיא: למה היו קוראים אותו "בית השואבה"? שמעם היו שואבים רוח הקדש). "ונאספו שמה כל העדרים" - באים מלבוא חמת ועד נחל מצרים. "וגללו את האבן" - שמעם היו שואבים רוח הקדש. "והשיבו את האבן" - מונח לרגל הבא.

ר' יוסי בר חנינא פתר קריא בגלות:
"ויאמר להם יעקב... ויאמרו מחרן אנחנו" - מחרונו של חקב"ה אנו בורחים. "ויאמר להם: הידעתם את לבן בן נחור?" - הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עובותיכם כשלג (פירוש יפה תאיר: האם אתם מצפים לישועה בסודת צרתכם?) "ויאמרו: ידענו" (- כי לעולם לא אבדה תקותם). "ויאמר להם: השלום לו? ויאמרו: שלום. באיזו זכות? - והנה רחל בתו באה עם הצאן", הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"א): "רחל מבכה על בניה... מנעי קולך מבכי... ויש תקווה לאחריתך".

(א) מה ראו חכמינו לפרש דוקא פסוקים אלה פרושים אליגוריים הרחוקים ממשטרו של מקרא?

(ב) במה שונה הראשון משני האחרונים בגישתו העקרונית?

(ג) כיצד דורש ר' יוסי בר חנינא את השאלה "השלום לו?" ואת התשובה "שלום"? ומי המסומל ב"צאן" לפי פתרונו?

(2) וישא את קולו ויבך.

בראשית רבה ע' (י"ב)

למה בכה? אמר: 'אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה? "ויקח העבד עשרה גמלים וג'", ואני לא בזם אחד ולא צמיד אחד.
ד"א למה בכה? שראה, שאינה נכנסת עמו לקבורה. הדא הוא דהיא אמרה לה (ל' ס"ו) "לכן ישכב עמך יח" - אמר לה: "עמך הוא דמיר, עמי לית הוא מי".

ד"א: למה בכה שראה אנשים מלחשים אלו לאלו מפני שנשקוהו אמרו: "מה בא זה לחדש לנו דבר ערוה?"! שמעשה שלקה העולם בדור המבול, עמדו אומות העולם וגדורו עצמן מן הערוה.

xx (א) השוה לדברי המדרש את דברי רש"י ד"ה ויבך.
רש"י מביא רק את שני המדרשים הראשונים ואינו מביא את השלישי, התוכל להסביר - למה?

x (ב) מהו הסיוע בלשון הכתוב למדרש האחרון?

(ג) איך אפשר לענות לשאלת המדרש על דרך הפשט?

(גליון ויצא)

ב. י' ויחי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מפל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו.

(1) מה משמעות חזרה חמשולשת של "אחי אמו" במסוקנו?

(2) רש"י ר"ה ויגש יעקב ויגל:

כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיע שכן גדול.
(על פי בראשית רבה פרשה ע').

התחבטו מפרשי המדרש ומפרשי רש"י בישוב דבריו אלה, והנה אחידים מדבריהם:

קניזל: לפי שלא נאמר "ויגלל את האבן מפל פי הבאר", לזה אמר: כאדם המעביר פקק מעל פי הצלוחית, שהכונה שמלת "ויגל" הוא לשון גלוי.

הרא"ם: וגראה לי שהוציאו זה מדכתיב "ויגל" מלשון גלוי ולא "ויגלגל" מלשון גלגול.

אמרי שפר... (אחרי הביאו דברי הרא"ם ואחרים) ועוד מצאתי כתוב שהוצרכו לדרוש כן, דאם לא כן "ויגלגל" מבעי ליה. אבל מלת "ויגל" הוא מלשון גילה רינה ושמחה; ודבר ידוע הוא מי שמורה את עצמו באיזה ענין אין לו שמחה, דאורבא "קינה" מבעי ליה. אלא על כרחנו לומר מאחר שהעיר עליו הכתוב שעשה בגילה ובשמחה, משמע שלא גלגל את האבן בסורח כמו שהיו עושים הרועים אלא העבירו בקלות, כאדם שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית.

ואם תאמר: והלא בספר תהלים קי"ט פרש רש"י (פסוק כ"ב) "גל מעלי" (חרפה ובוז) לשון גלגול כמו (בר' כ"ט) "ויגל את האבן מפל פי הבאר", ואם כן - איך פרש פה סותר לזה, על פי הבראשית רבה, "כאדם שמעביר את הפקק...!" ויש לומר, שרש"י סובר שאע"פ שמלת "ויגל" הוא מלשון גלגל כמו שפרש בהדיא בספר תהלים במקום הנזכר (= קי"ט כ"ב), מכל מקום מדהוה ליה למכתב שויגלגל את ה"אבן" שהוא הלשון המיוחד לענין סבוב וגלגול וכתב מלת - "ויגל" שהוא מלשון גלוי - לדעת הרא"ם, או לשון גילה - לדעת הפירוש האחרון לדעיל - משמע שגם הכתוב להורות שלא גלגל את האבן בסורח, כמו שהיו עושים הרועים אלא בקלות מבלי שום סורח, כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית.

(א) לדעת ר' וולף היידנהיים בפרושו לרש"י הבנת המקרא פרושם של שני הראשונים שבש הוא: הסבר מה השבוש?

(ב) גם הפרוש הנוסף המובא ב"אמרי שפר" אינו מתקבל לפי כללי חדקדוק. הסבר - מדוע?

xx (ג) התוכל להסביר הסבר אחר על מה מבוסס הדרש המובא ברש"י?

(3) ר' יוסף אבן כספי סירת כסף.

אמר "ויגל את האבן" - חי האמת, אינו נמצא אצל החכמים מה שפירש בו רש"י ז"ל, ואינו נמצא גם כן שיאמר שזה נכון בחינתו אחד מן הגוללים בפעל, וגם נכון זה אע"פ שלא היה נוגע בה כלל בפעל, והנה כתוב שאמר לבן (בר' ל"א נ"א) "אשר יריתי".

(א) מה חס שלשת הפרושים האפשריים לפי דעתו לפסוקנו?

xx (ב) מהי ראיתו מבראשית ל"א כ"א?

א. שאלות ברש"י

(1) ר"ה ובאספד: רגילים היו להאסף, לפי שהיתה האבן גדולה.

(2) ג' ר"ה וגללו: וגללו ותרגמו: "ומגדרין". כל לשון הוה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר, לפי שכל דבר ההוה תמיד, כבר היה ועתיד להיות.

xx מה תיקן רש"י בדבריו אלה?

x (א) למה מביא רש"י אחרי פרשו את המלה "וגללו" במלה העברית "וגולליו" עוד את ת"א "ומגדרין"?

xx (ב) בעל מנחת יהודה מקשה: ולמה לא

פרש רש"י זה מיד לעיל גבי "ישקו העדרים" שפרשו "משקים הרועים". ולמה לא הביא את ת"א לעיל שם?